

Матіїв М.Д., Деркач В.В.

ВІДАПЕЛЯТИВНІ НАЙМЕНУВАННЯ В ГІДРОНІМІІ БАСЕЙНУ СТРИЮ

Серед зафіксованих понад 1300 назв у 120 населених пунктах Львівщини¹ є окрема група гідронімів, в основу яких покладена загальнозживана апелятивна лексика. У цих найменуваннях відображені всі особливості, які притаманні конкретним водотокам, а саме:

1. Глибина: **Глибоке** (1. л. С.; с. Комарники Турківськ. р-ну; 2. п. Східничанки л. С.; с. Новий Кропивник Дрогобицьк. р-ну); **Глибокий** (1. л. Ясіночки л. Ясениці п. С.; с. Ясениця Турківськ. р-ну; 2. л. Стинавки л. С.; с. Верхня Стинава Стрийськ. р-ну; 3. л. Ясіночки л. Ясениці п. С.; с. Ясенка-Стецьова Турківськ. р-ну); **Глибокий Потік** (1. л. Опору п. С.; с. Лавочне Сколівськ. р-ну; 2. п. С.; с. Комарники Турківськ. р-ну); **Заглибоке** (п. Сташківця л. Лугів л. Либохірки л. С.; с. Либохора Турківськ. р-ну).

2. Довжина: **Довговець** (л. Рожанки – д. Рожаночка – п. Опору п. С.; с. Нижня Рожанка Сколівськ. р-ну); **Довга Рубань** (як п. Тростянця л. С.; с. Комарники Турківськ. р-ну). У с. Довжках Сколівськ. р-ну витік річки має назву **Довжка**, інша частина течії іменується **Довжик** (п. Ріки л. Завадки п. С.). Можна вважати, що назва села **Довжки** похідна від річки **Довжка**. Така особливість найменування зустрічається в басейні Стрию. Назва с. **Опорець** мотивована від р. **Опір**. Початок ріки називається **Опір**, на території названого села – **Опорець**, далі – знову **Опір**.

3. Ширина: **Широкий** (1. л. Сигли л. Бориньки л. С.; смт. Бориня Турківськ. р-ну; 2. п. Довгого Потіку л. Либохірки л. С.; с. Либохора Турківськ. р-ну).

4. Конфігурація: **Кривець** (1. п. Потіку л. С.; с. Старий Кропивник Дрогобицьк. р-ну; 2. л. Шерені л. Труханового п. С.; с. Труханів Сколівськ. р-ну; 3. л. С.; с. Підгородці Сколівськ. р-ну); **Кривий** (п. Довжика п. Ріки л. Завадки п. С.; с. Довжки Сколівськ. р-ну); **Кривий Потік** (1. п. Рожанки – д. Рожаночка – п. Опору п. С.; с. Нижня Рожанка Сколівськ. р-ну; 2. л. Стинавки л. С.; с. Верхня Стинава Стрийськ. р-ну; 3. п. Завадки п. С.; с. Завадка Сколівськ. р-ну); **Кривів** (л. Потічка п. Східничанки л. С.; смт. Східниця Дрогобицьк. р-ну); **Криві Звори** (д. Звір п. Сигли п. Опору п. С.; с. Либохора Сколівськ. р-ну); **Кривчик** (л. Брешиці як л. Кам'янки п. Опору п. С.; с. Кам'янка Сколівськ. р-ну).

5. Загальна зовнішність: **Великий Потік** (п. Труханового п. С.; с. Труханів Сколівськ. р-ну); **Мала** (л. Пограничного л. Бутивлі л. Оряви л. Опору п. С.; с. Коростів Сколівськ. р-ну); **Крихайнянський** (л. С.; с. Матків Турківськ. р-ну); **Криховець** (п. Лану п. Верхнього л. Ботевки л. С.; с. Нижне Турківськ. р-ну). Останні два потоки – від *криха* “кроха”, “трохи, невелика кількість”².

6. Ступінь обводнення: **Суха** (1. п. Кам'янки п. Опору п. С.; с. Кам'янка Сколівськ. р-ну; 2. п. Мити – д. Завадка – п. С.; с. Матків Турківськ. р-ну); **Сухий Потік** (1. л. Опору п. С.; с. Гребенів Сколівськ. р-ну; 2. л. Рибника п. С.; с. Рибник Дрогобицьк. р-ну); **Суходіл** (л. Погарської – д. Орява – л. Опору п. С.; с. Погар Сколівськ. р-ну). Рівень води в потоках улітку часто знижується.

7. Якісна характеристика: **Красич** (1. л. Розтоки п. Бориньки л. С.; смт. Бориня Турківськ. р-ну; 2. л. Зубриці л. Майдану – д. Рибник п. С.; с. Зубриця Турківськ. р-ну); **Красний** (л. Пограничного л. Бутивлі л. Оряви п. С.; с. Коростів Сколівськ. р-ну). Тлумачимо від *красний* “гарний” з певним застереженням. Можливо, що назви потоків пов'язані із ґрунтами червоного кольору, пор. *красни* “червоний”, *красноватий* “червонуватий, червонястий”, *красіти* “червоніти”; р. *красный*, як і бр. (*красный*) “яскраво-червоний, пунцовий”, п. розм. *krasny* “червоний”, ч. ст. *krasny* “почервонолілий, червоний”, є похідним від *краса*; значення “червоний” вважається вторинним щодо “гарний, прекрасний”³.

8. Смак: **Квасна Вода** (п. С.; с. Івашківці Турківськ. р-ну).

На водотоки з лікувальними властивостями, що знаходяться в басейні джерельних вод м. Трускавця, перенесена відома назва мінеральної води *Нафтуса*. Смак води досить неприємний: **Нафтуса** (1. п. Довгого Потіку п. Стинавки л. С.; с. Орів Сколівськ. р-ну; 2. л. Зарубанки л. Завадки п. С.; с. Росохач Сколівськ. р-ну; 3. л. Розсохи п. Уричанки л. С.; с. Урич Сколівськ. р-ну; 4. л. Шахти п. Уричанки л. С.; с. Урич Сколівськ. р-ну; 5. л. Уричанки л. С.; с. Урич Сколівськ. р-ну).

Гідронім **Ропа** (п. Опору п. С.) у с. Гребенів Сколівськ. р-ну мотивований поняттям “солоня лікувальна вода”. Тут функціонував невеликий санаторій.

Сьогодні потік **Солотвина** (п. Сигли п. Опору п. С.) у с. Либохорі Сколівськ. р-ну не відповідає значенню “солоний”, пор. *слатина (серб. *слатина*) “соляне джерело”, “солотвина (діал.)”⁴. Можливо, що запаси солі закінчилися або вода мала якийсь особливий смак. Назв з коренем *сол-* у Карпатах фіксується багато, які справедливо пов'язуються з псл. *soliti “солити”⁵.

9. Запах: **Сопух** (п. Секульської п. Рожанки – д. Рожаночка – п. Опору п. С.; с. Верхня Рожанка Сколівськ. р-ну). Назву можна було б виводити від дієслова *soniti* у значенні “шум”, пор. ч. *zoriuch* “челюсті комина”, що пов'язано з *soniti*⁶. Але місцеві жителі пояснюють, що від води йде неприємний запах, пор. *sonuch* “зловоніє, випаровування”⁷, “неприємний запах”, “повітря”⁸.

10. Колір: **Чорнана** (л. Уричанки л. С.; с. Урич Сколівськ. р-ну); **Чорний Потік** (1. п. С.; с. Верхнячка

Сколівськ. р-ну; **2.** л. Перепростинського Поток л. С.; с. Перепростиня Дрогобицьк. р-ну; **3.** п. С.; с. Івашківці Турківськ. р-ну; **4.** п. С.; с. Крушельниця Сколівськ. р-ну; **5.** л. Рожанки – д. Рожаночка – п. Опору п. С.; с. Верхня Рожанка Сколівськ. р-ну); **Чорні Розгічки** (п. Сможанського п. С.; с. Матків Турківськ. р-ну);

Золотий (1. л. Майдану – д. Рибник – п. С.; с. Майдан Дрогобицьк. р-ну; **2.** п. С.; с. Верхне Синьовидне Сколівськ. р-ну). *Золотий* – у значенні “жовтий”;

Білі Поточини (п. З Кливи л. С.; с. Новий Кропивник Дрогобицьк. р-ну); **Белізни** (п. С.; с. Крушельниця Сколівськ. р-ну), пор. *білиця* “земля з білою крейдою”⁹. Назви мотивовані від кольору ґрунтів, які вимивають потоки.

Чисті глибинні водойми з природнім синім відтінком не залишені поза увагою спостерігачів: **Синява** (л. Сможанки п. С.; с. Мохнате Турківськ. р-ну); **Синяк** (п. Поток за Каменем л. Вадрусівки – д. Укерник д. Головачанка д. Головечанка – л. Опору п. С.; с. Плаве Сколівськ. р-ну); **Синій Вир** (п. Рибника п. С.; с. Рибник Дрогобицьк. р-ну).

11. Температура: **Студена Вода** (л. Бесідного л. Уричанки л. С.; с. Урич Сколівськ. р-ну); **Студене** (д. Стубаровець л. Верхнього л. Ботевки л. С.; с. Нижне Турківськ. р-ну); **Студівка** (л. Погарської – д. Орява – л. Опору п. С.; с. Погар Сколівськ. р-ну); **Студівки** (л. Лазка л. С.; с. Комарники Сколівськ. р-ну);

Назву потоку **Студілка**, *Студівка* (п. С.; с. Явори Турківськ. р-ну) місцеві жителі пов’язують з хутором, де багато дівчат – *сто дівок*. Такі утворення “відображають давні позначення певної кількості, а не конкретне число (*сто*) об’єктів”¹⁰;

Теплиця (п. Першої Розтоки п. Побуку л. Труханового п. С.; с. Побук Сколівськ. р-ну); **Тепличний** (п. Стинавки л. С.; с. Верхня Стинава Стрийськ. р-ну).

У селищі Славському Сколівськ. р-ну назва гідроніма змінюється відповідно до температури води: взимку потік не замерзає – у цю пору його називають **Теплиця** (п. Опору п. С.), улітку водотік холодніший від інших – у цей час його йменують **Студений Потік**. У Карпатах зустрічаються потоки, які взимку тепліші від температури повітря, а влітку холодніші. Саме в літню пору виникли назви **Студена Вода**, **Студене**, **Студівки**, а в зиму – **Теплиця**, **Тепличний**.

12. Шум: **Шимонець** (п. Зубриці л. Майдану – д. Рибник – п. С.; с. Зубриця Турківськ. р-ну); **Шімінка** (л. Верхнього л. Ботевки л. С.; Верхне Турківськ. р-ну), пов’язуються з *шамати* “шуршати”, шелестіти”; *шипот* “шепот”, “струмінь води, що б’ється з гори вниз”, “поріг на ріці”¹¹. Вода, що падає з порогів, створює шум, який добре чути в гірських ущелинах.

У цьому контексті розглядаємо потоки **Бушелівка** (п. Безумінного (Менчака) п. Мити – д. Завадка – п. С.; с. Росохач Сколівськ. р-ну); **Бушмовець** (1. л. Опору п. С.; смт. Славське Сколівськ. р-ну; **2.** п. Рожанки – д. Рожаночка – п. Опору п. С.; с. Нижня Рожанка Сколівськ. р-ну). Назви мотивовані дієсловом *бушувати*. Пор. *бушувати* (*бушувало*) “буйний” – р. *бушевать*, бр. *buszowac* “пльондрувати, гасати” (з укр.), слн. *busiti* “бухати (про вогонь)”¹².

Від шуму потоку утворена назва **Шарківець** (п. Труханова п. С.; с. Труханів Сколівськ. р-ну), пор. *шаркнути* “провести по косі брусом”¹³, *шаркати* “шуршати, скрести, тереть звучно”, “волочить, шуршать”¹⁴.

13. Плинність. У гірській місцевості басейну Стрию швидкість течії визначається певною мірою термінами *поточина*, *потік*, *звір*, які орієнтують на трьохступеневу плинність: *поточина* – перший ступінь (швидка течія), *потік* – другий ступінь (швидша течія), *звір* – третій ступінь (найшвидша течія).

У басейні Стрию не зафіксовано жодної назви типу *Бистра*, *Бистре*, *Бистрець*, *Бистрий*, *Бистрик*, *Бистриця*, *Бистрина* і под., які є в інших басейнах¹⁵. Непродуктивність лексеми *бистрий* у говірках досліджуваного басейну очевидна. Гірські потоки характеризуються однотипністю, вони всі швидкі, а тому немає вирізнення конкретного із маси речей. Два потоки **Повзало** (д. Сеній л. Зубриці л. Майдану – д. Рибник – п. С.; с. Зубриця Турківськ. р-ну) і **Повзанці** (п. Стинавки л. С.; с. Орів Сколівськ. р-ну) збігаються з однойменними сінокісними полями, що на крутих схилах. Їх виникнення пов’язується з *повзти*, що розуміється як “недоступна місцевість для ходьби”.

Назву гідроніма **Кудрявий** (п. Труханового п. С.) записано в с. Труханові Сколівськ. р-ну. Село знаходиться на міжгірській рівнині. Особливість водотоку полягає в тому, що від повені вода з берегів не виходить, а тече валом, буквально котиться *кудрями*, пор. *кудрявий* “пінистий”¹⁶. Місцевість має ту площину, де після тривалих дощів не вистачає води, щоб вона вийшла з берегів, і забагато, щоб вода йшла звичною течією.

Назви **Поточина з-під Кудрявця** (п. Магури п. Сигли п. Опору п. С.; с. Либохора Сколівськ. р-ну); **Кудричівський** (п. Либохорки л. С.; с. Либохора Турківськ. р-ну) мотивовані від *кудрявий*. У Сколівських Бескидах переважають хвойні ліси і тільки місцями серед цих дерев росте бук, дуб, граб та ін. Весною, коли з’являється листя, люди починають городні роботи. Гірські жителі кажуть: “*Закудрявилось у вирьхах, мож починати веснувати*”. Листяні дерева, які розвинулися, є ознакою того, що зима

назад не повернеться.

Назва г. *Кудрявець* у с. Гребеніві Сколівськ. р-ну може походити від рослини *кудрявець* *Sisymbrium sorphia* L. Слово фіксується у “Словнику бойківських говірок”¹⁷.

14. Особливість дна. Увага жителів зосереджена на каміння, яке вимивають потоки, оскільки цей матеріал є добротним фундаментом для будівель. Записано такі назви гідронімів, які базуються на апелятиві *камінь*: **Кам’янка** (п. С.; с. Явори Турківськ. р-ну); **Камениста** (1. л. Сухой п. Кам’янки п. Опору п. С.; Кам’янка Сколівськ. р-ну; 2. л. Ясіночки л. Ясениці п. С.; Я-Ст.); **Камінець** (1. л. Верхнього л. Ботевки л. С.; с. Верхне Турківськ. р-ну; 2. л. Бориньки л. С.; с. Бориня Турківськ. р-ну); **З-під Каменя** (як п. Закайлівця – д. Криві Звори д. Звір – п. Сигли п. Опору п. С.; с. Либохора Сколівськ. р-ну);

Назви **Кремінь** (п. Бутивлі л. Оряви л. Опору п. С.; с. Коростів Сколівськ. р-ну); **Крем’янка** (п. Секульської п. Рожанки – д. Рожаночка – п. Опору п. С.; с. Верхня Рожанка Сколівськ. р-ну) похідні від каміння, з якого викрешували іскру для вогню.

Водотік, у якому багато великого каміння, базується на апелятиві *плита* “брила”: **Плитовачка** (п. Труханового п. С.; с. Труханів Сколівськ. р-ну). Потік, у якому мало каміння, має назву **Гладинський** (п. С.; с. Матків Турківськ. р-ну).

Фіксуються гідроніми, в основі яких лежать апелятиви *пісок*, *глина*: **Пісковатець** (л. Лану л. С.; с. Явори Турківськ. р-ну); **Пісок** (л. Ясіночки л. Ясениці п. С.; с. Ясениця Турківськ. р-ну);

Глинний (п. Майдану – д. Рибник – п. С.; с. Майдан Дрогобицьк. р-ну); **Глинища** (л. Зубриці л. Майдану – д. Рибник – п. С.; с. Зубриця Турківськ. р-ну); **Надглинище** (л. Зубриці л. Майдану – д. Рибник – п. С.; с. Головеське Турківськ. р-ну).

У басейні Стрию найбільше відапелятивних найменувань, які використані для характеристики дна (12), глибини (10), конфігурації (10), довжини (6), ступеня обводнення (5), кольору (13), температури (7).

Список скорочень

д. – далі "назви водотоку в його різних частинах течії"

л. – ліва притока

п. – права притока

С. – ріка Стрий

як – потік, що зливається одночасно з іншим і утворює русло

Література

¹ *Матіїв М.Д.* Словник гідронімів басейну ріки Стрий. – К.; Сімферополь, 1999. – 96 с.

² *Грінченко Б.Д.* Словарь украинского языка: Репринт. вид. 1907 - 1909. – К.: Лексикон, 1996. – Т. II. - С. 307.

³ *Етимологічний словник української мови: В 7 т. / За ред. О.С. Мельничука.* – К.: Наук. думка, 1982 - 1989. – Т. III. – С. 77.

⁴ *Словник староукраїнської мови XIV - XV ст. / Ред. Л.Л. Гумецька, І.М. Керницький.* – К.: Наук. думка, 1977 - 1978. – Т. II. – С. 351.

⁵ *Вербич С.О.* Гідронімія як джерело вивчення історії мови // Східнослов’янські мови в їх історичному розвитку: Збірник наук. праць, присвяч. пам’яті С.П. Самійленка. – Запоріжжя, 1996. – Ч. I. – С. 58 - 59.

⁶ *Bruckner A.* Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957. – S. 507.

⁷ *Грінченко Б.Д.* Словарь украинского языка. Знач. праця. – IV. – С. 168.

⁸ *Онишкевич М.Й.* Словник бойківських говірок. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. II. – С. 237.

⁹ *Желехівський С., Недільський С.* Малорусько-німецький словар. – Львів, 1886. – Т. I. – С. 29.

¹⁰ *Шульгач В.П.* Праслов’янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). – К., 1998. – С. 274.

¹¹ *Грінченко Б.Д.* Словарь украинского языка. Знач. праця. – IV. – С. 483, 485.

¹² *Етимологічний словник української мови.* Знач. праця. – I. – С. 314.

¹³ *Грінченко Б.Д.* Словарь украинского языка. Знач. праця. – IV. – С. 486.

¹⁴ *Преображенский А.Г.* ?тимологический словарь русского языка. – М.: ГИИНС, 1959. – Т. II. – С. 83.

¹⁵ *Словник гідронімів України.* – К.: Наук. думка, 1979. – С. 48 - 51.

¹⁶ *Грінченко Б.Д.* Словарь украинского языка. Знач. праця. – II. – С. 319.

¹⁷ *Онишкевич М.Й.* Словник бойківських говірок. Знач. праця. – I. – С. 393.